[מתוך: תלפיות ב]

על אישים ומקומות בא״י ובגולה

הקשרים בין בבל לארץ ישראל

(על יסוד רשימת שמות אמוראי בבל בתלמוד ירושלמי
ואמוראי א״י בתלמוד בבלי)

— מ א ת —

ע. שטיינזאלץ

כבר חקרו חוקרי תולדות ישראל בתקופת התלמוד מבחינות שונות את הקשר בין תורת חכמי בבל לתורת חכמי ארץ ישראל, כמו גם קשרים אישיים, או מסחריים שהיו קיימים בין שני מרכזים אלה של יהדות.

אולם בדרך כלל נעשה המחקר בדרך איכותית. לאמור: מתוך השוואות של מקבילות בשני התלמודים, מתוך בדיקת מימרות שונות, או הצטירות דמויותיהם של חכמים שונים בבבל ובא״י. אולם, אם יושוו דברים ידועים בצורה מדויקת יותר, בדיקתם של המקורות המקבילים, בהשואה מספרית שלמה שלהם — תתקבל תמונה רבת ענין, שלא הושם לה עדיין לב כל צורכה.

להלן תובאנה דוגמאות מכמה מסכתות, בתלמוד בבלי וירושלמי, על חכמי ארץ ישראל בתלמוד הבבלי, ועל חכמי בבל בתלמוד הירושלמי. השוואה זו מגלה מספר נקודות הראויות לחקירה ועיון.

בתוך רשימה זו יובאו שמותיהם של חכמים רק במדה שברור כי דברי תורה אלה נאמרו באמת במרכז האחר, או שיש על כל פנים מקום רב להניח זאת. בדף אחד או בהלכה אחת לא ייחשבו שמות החוזרים ונשנים באותו ענין עצמו, אלא רק בנושאים חדשים, או הלכות חדשות המובאות בשמם של חכמים אלה.

מסכת ברכות, תלמוד בבלי. ס״ג דפים.

ר׳ אושעיא — יא׳, כט: — 2
ר׳ חנינא — ה׳, ה׳, יז. כד׳, כז׳, כח׳, לג׳, מד׳, נו׳, סד. — 9
ר׳ יהושע בן לוי — ג׳, ד׳:(2), ו׳, ז׳, ח׳, ח׳:(3), ט׳, י׳, יג׳, יט׳.(2), כא׳:(2), כב׳, כד׳, כו׳, כז. כח. כח׳:(3), כט׳, כט׳, ל׳, ל׳, לא׳, לב׳:(2), לד׳, לד׳:(2), מב׳, מז׳:(3), נא׳, נו׳: נח׳:(2), נט׳, סב׳: — 45
ר׳ יצחק — ד׳, ה׳.(2) ה׳, ו׳.(2), ו׳, ז׳, י׳, יח׳, כג׳, כד׳, כו׳.(2), לג׳, לה׳, מ׳, מא׳, מד׳.(3) נה׳.(2), סג׳: — 24
ר׳ יוחנן — ד׳, ד׳:(4) ה׳.(2), ה׳:(3), ו׳:(2), ז׳.(3) ז׳:(9), ט׳:(3), י׳.(3), י׳:(3), יא׳, יב׳, יג׳:(4) יד׳.(2), יד׳:(3), טו׳, טו׳, טז׳, יז׳.(2), יז׳:(2), יח׳, כ׳, כא׳.(2), כב׳, כג׳.(2) כד׳:(3), כה׳.(2), כה׳, כו׳.(4), כח׳, כט׳, ל׳:(2), לא׳, לא׳, לב׳.(2) לב׳:(2), לג׳.(4), לג׳:(2), לד׳:(3), לה׳:(4), לז׳, לח׳:(2), לט׳, מ׳.(3), מ׳:(5) מב׳, מג׳.(3), מג׳:(3), מד׳.(3), מה׳, מה׳, מו׳, מז׳, מז׳:(2), מח׳, מט׳, נ׳, נא׳.(3), נא׳, נב׳:(2), נג׳, נג׳, נד׳, נד׳:(2), נה׳.(4), נה׳:(2), נז׳, נז׳, נח׳, נח׳:(3), נט׳:(3), סא׳, סב׳, סג׳. — 155.
ריש לקיש, ר׳ שמעון בן לקיש — ה.(4), ח׳, י׳, יא׳, יט׳, לא׳, לג׳, מד׳, מז׳, נג׳:(2), נד׳, סב׳, סג׳: — 17
ר׳ אלעזר — ד׳, ה׳, ו׳, ז׳, ז׳:(2), י׳, יא׳, טו׳, טז׳:(2), יז׳, יז׳, יט׳, כ׳, כב׳, כה׳, כז׳, ל׳, לא׳, לא׳:(10), לב׳.(7) לב׳:(7), לג׳, נה׳, סב׳:(3), סד. — 50
ר׳ אמי — ג׳, ו׳, ח׳.(3), ט׳.(2), יא׳, יד׳, טו׳, יז׳, כ׳, ל׳, לג׳.(2), מא׳, מד׳, מז׳:(2), נג׳, סא׳, סב. — 23.
ר׳ אסי — ו׳, ח׳, יד׳, טו׳, יח׳, כ׳, כב׳, כד׳, כז׳, כט׳, כט׳, ל׳, מד׳, מה׳, נא׳, נא׳, סב׳: — 17
ר׳ אבהו — ח׳, יד׳.(2), כ׳, כד׳:(2), לב׳, לד׳, לט׳, מד׳, מה׳, מו׳, מז׳, נא׳, נא׳, נה׳, נט׳, סא׳, סב׳, סג׳: — 20
ר׳ יוסי בר חנינא — ו׳, ח׳, י׳: כ׳, כו׳, ל׳, לא׳, לא׳:(2), מא׳, נ׳, נא׳, נב׳, נה׳, סב׳, סג׳: — 16
ר׳ זירא — ה׳, ו׳:(2), ט׳, ט׳:(2), יד׳, טז׳, כב׳, כג׳, כד׳, כז׳, כח. כט׳:(2), ל׳:(2), לא׳, לג׳:(3) לח׳, לח׳:(2), מ׳.(2), מ׳, מג׳, מה׳:(2), מו׳, מז׳, מט׳, נ׳, נא׳, נג׳, נו׳: נז. סב. — 39
ר׳ חייא בר אבא — ה. ה׳: יג׳, יד׳, טו׳, כב׳, כט׳, ל׳, לא׳, לב׳, לב׳, לג׳, לד׳: לד׳:(2), לח׳, מג׳. מד׳. מח׳, נא׳, נג׳, נד׳, נז. — 24
ר׳ חנינא בר פפא — ה. לה׳:(3), מ.(2), נא׳. — 7
ר׳ יצחק נפחא — מא. סב׳: — 2
ר׳ שמואל בר נחמני — ז. ט׳: יח׳, כג׳, לב׳.(2), לד׳: לה׳, נה׳, נה׳, ס׳, סב׳, סג׳, סג׳: — 14
ר׳ שמעון בן פזי — לד. מה. סא. — 3
ר׳ בנימין בן יפת — לג.
ר׳ יצחק בר נחמני — לד:
ר׳ אבא — יט׳, לט:
ר׳ יעקב בר אידי — ד. ה. כט׳, מד׳, סב׳: — 5
ר׳ חמא בר׳ חנינא — ה: טו׳ לב׳, מ׳, נה׳, נו׳: — 6
ר׳ אבא בר כהנא (ר׳ בא בר כהן — ג׳, ו׳:
ר׳ ירמיה — יג׳ ל׳: לח׳, מא׳, מח׳, סא. — 6
ר׳ זריקא — ג׳, יא׳: — 2
ר׳ אלעא — ט׳: מ׳:(2), מט. — 4
ר׳ חנינא קרא — ל׳:
רב שמן בר אבא — לג.

ר' תנחום — ז', כח:(2), כט., כט:, ס:, — 6
ר' אבינא — ז., ל. — 2
ר' אחא בר חנינא — ח:, ט.
ר' יוסי בר אבין — יב:, יד., לג: — 3
תלמידי דר' יוחנן — כא:
ר' יהודה בריה דר' שמעון בן פז — ט:(2), טו. — 3
ר' מייאשא בר בריה דר' יהושע בן לוי — כג., כד:
ר' פדת בריה דר' אלעזר — יא: נה:(?)
ר' יצחק בריה דר' אמי — ס.
תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו — סג:
ר' הלל בריה דר' שמואל בר נחמני — כח:(2)
חזקיה בריה דר' פרנך — סג.
ר' לוי בר חמא — ה.
ר' יונה (?) — יד.
ר' ינאי — כב., ל:(2), מד: — 4
אמרי דבי ר' ינאי — ט., לב.(3) — 4
ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא — ה.
יד. מג:, מח., סא: — 5
במערבא — ב:, ח., כט: — 3

בסך הכל נזכרו איפוא ארבעים וחמשה מקורות ארצי־ישראליים וחמש מאות ארבעים וחמש שמועות שלהם, מלבד מקרים מסופקים רבים.

מסכת ברכות, תלמוד ירושלמי. ס"ח דפים (הוצאת וילנא).

אבוי דשמואל (אבא בר אבא) — פ"ב ה"ח
רב — פ"א ה"א(2), פ"א ה"ב, פ"א ה"ה(2), פ"א ה"ו, פ"ב ה"א(2), פ"ב ה"ג, פ"ב ה"ד, פ"ג ה"ה(2), פ"ד ה"א(3), פ"ד ה"ג(2), פ"ד ה"ד, פ"ד ה"ו(2), פ"ה ה"ג(2) פ"ו ה"א(3), פ"ו ה"ב, פ"ו ה"ה, פ"ו ה"ו(2), פ"ז ה"א(2), פ"ז ה"ב, פ"ז ה"ד(3) פ"ח ה"א פ"ח ה"ב(3), פ"ח ה"ה, פ"ח ה"ו(4), פ"ח ה"ח, פ"ט ה"א(2), פ"ט ה"ב פ"ט ה"ה(2) — 50
שמואל — פ"א ה"א פ"א ה"ה(4), פ"ב ה"א, פ"ב ה"ד, פ"ב ה"ו(2), פ"ד ה"א, פ"ד ה"ג, פ"ד ה"ד, פ"ד ה"ו(2), פ"ו ה"ה, פ"ו ה"ו, פ"ז ה"א(3), פ"ז ה"ב, פ"ז ה"ג, פ"ז ה"ד, פ"ח ה"א, ה"ב, פ"ח ה"ה(2), פ"ח ה"ו(4), פ"ט ה"ב(3), פ"ט ה"ג — 33
רב ירמיה (כנראה רב ירמיה בר אבא) — פ"א ה"א, פ"ה ה"א, פ"ו ה"ו, פ"ו ה"ז — 4
אבי (רב אבי הראשון תלמידו חברו של רב) — פ"ב ה"ו
כהנא (רב כהנא הראשון תלמידו חברו של רב) — פ"ב ה"ח
רב הונא (רב חונא, ר' חונא) — פ"א ה"א, פ"א ה"ה, פ"ב ה"א, פ"ב ה"ה(2), פ"ג ה"ד, פ"ד ה"א, פ"ד ה"ד, פ"ה ה"א, פ"ה ה"ב, פ"ה ה"ג, פ"ו ה"א(3), פ"ו ה"ה(2), פ"ו ה"ו, פ"ו ה"ז(3), פ"ז ה"ב, פ"ח ה"ב, פ"ח ה"ה, פ"ט ה"א, פ"ט ה"ב, פ"ט ה"ט — 25
רב המנונא — פ"א ה"ב
רב אדא בר אחוה (רב אדא בר אהבה הראשון) — פ"א ה"ב, פ"ד ה"ד
רב חייא בר אשי — פ"א ה"ב
מר עוקבא — פ"א ה"ב, פ"ב ה"ג
גניבא — פ"ג ה"ה, פ"ה ה"ג
רב חסדא — פ"א ה"ב, פ"ב ה"ד(3), פ"ד ה"ג, פ"ד ה"ד(2), פ"ה ה"ה, פ"ו ה"ו, פ"ו ה"ז(2) פ"ח ה"ח, פ"ט ה"ב — 13
רב יהודה — פ"א ה"ו, פ"ב ה"א, פ"ה ה"ב, פ"ח ה"ה, פ"ח ה"ו, פ"ט ה"א, פ"ט ה"ב — 8

רב מתנא — פ"א ה"ה(2), פ"ב ה"ד, פ"ו ה"ו, פ"ז ה"ג — 5
רב נחמן בר יעקב (רב נחמן) — פ"א ה"ב, פ"ד ה"ד, פ"ד ה"ו, פ"ה ה"ד — 4
רב ששת — פ"ד ה"ד, פ"ז ה"ז — 2
רב יוסף — פ"א ה"א(?), פ"ב ה"א(2) — 3
נהגין תמן — פ"ג ה"ד
אבא בר רב הונא — פ"ו ה"ח

נזכרים כאן איפוא עשרים מקורות בבליים, ובהם מאה ארבעים ותשע שמועות.

מסכת גיטין, תלמוד בבלי. פ"ט דפים.

ר' אושעיא — כא: עז:(2), עט. — 4
ר' חנינא — ה:, לו., לט., נ:, נא., נד:, נז., סו., פז: — 9
ר' ינאי — ס., פב:, פו:, — 3
דבי ר' ינאי — טו:, כג: — 2
חזקיה — כו:, נג., פד:, פז: — 4
ר' יהושע בן לוי — ה:, ח:, לט., לט:, מ., מד.(2), מו., נב., נז:, ע.(2), פו: — 13
אילפא — טו:
ר' יוחנן — ג., ה:, ט., יא., יב:, טז., יז.(2), יז:, יח:(2), יט.(3), כא:, כב:(2), כג.(2) כג:(3), כה.(3), כו:, כט., כט:, ל:(2), לא., לב: לג., לז.(2), לז:, לח:, לט.(2), לט:(2), מ.(4), מ:, מא., מד., מז., מח.(2), נ:, נא., נג., נד., נד:, נה:, נו., נז.(2), נז:, נט.(2), נט:, ס.(3), ס:(2), סג:, סד.(2), סד:, סח., סט., ע.(2) עא. עא:, עג:, עד., עד:, עו:, עז:, עז:, עח., עח:(2), עט.(2), פא.(4), פא:(3), פב: פד: פו:(4), פז., פט. — 106
ריש לקיש — ג., יא., יז., יז:, יח., יח:, יט.(3), כ:, כט., כט:, לג., לז. לז:, מד., מז., מז:, נ:, נז:, נח., ס.(3), ע., פו:, פז., צ. — 28
ר' אמי — ה: ז.(2), יז., לו:, מ., מד.(2), מו:, נד:(2), סג:, סט., ע: פב., פו., פח. — 17
ר' אסי — ה:, ז.(2), יז., כג., כה., כו:, לו:, לז., מ., מד., מו:, מח., נ:(2), נה:, עד. עד:, עז., עח:, עט. — 21
ר' אלעזר — ז., ט:, י., י:, יט:, כא:, כב:(3), כד:, לא:, לו:, ס: עז. עט., פו:, פז., פח. — 18
ר' חייא בר אבא — טז., כג:, לח., לט.(2), נט:, סג:, ע: — 8
ר' אבהו — ז., ט:, כט.(2), מד:, עא. — 6
ר' יוסי בר' חנינא — לט., מד., מז:, פו: — 4
ר' יצחק — לח., מג., מו., נא., סד., עח:, — 6
ר' יצחק בר יוסף — יא:
ר' חנינא בר פפא — כט:
ר' אלעא — סא:
ר' שמואל בר נחמני — ס.
ר' יהודה בר נחמני — ס:
ר' יעקב בר אידי — לט. (2)
ר' שמעון בר אבא — ה: לח. עח: — 3
ר' אבא — ד., לט., מג., מו:, נז., סו., עח:, פב:, פט. — 9
ר' ירמיה — ו., ז:, יא:, טז.(2), כז:, מד.(2), מד:, נב:, נד:, סא:, סו:, עא. עא:, פו:(2) פח. — 18
ר' זריקא — כג. מד. — 2
ר' יהודה נשיאה — עו:
ר' אלעזר בן אנטיגנוס — לא.
אמי שפיר נאה — מא.
ר' ינאי ברי' ישמעאל — נח
ר' אביתר — ו:
ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא — עו:
אבימי בריה דר' אבהו — כט:

ר׳ יצחק בר שמואל — כז:
ר׳ שבתי — כו:
ר׳ שמואל בר יצחק — כג:
ר׳ יאשיה דמן אושא — לג:
ר׳ יונה — נט.
ר׳ הונא — יא:
בני גלילא — נט:, ס.

במסכת זאת ארבעים ושלשה מקורות ארצישראליים, ושלוש מאות ושלושים שמועות.

מסכת גטין, תלמוד ירושלמי. נ״ד דפים.

רב — פ״א ה״א, פ״א ה״ב, פ״א ה״ה, פ״ג ה״א, פ״ג ה״ז, פ״ד ה״ג, פ״ד ה״ד, פ״ה ה״ג, פ״ה ה״ה(2), פ״ה ה״ז(2), פ״ו ה״א, פ״ח ה״א(2), פ״ח ה״ב, פ״ח ה״ה פ״ט ה״ג(4), פ״ט ה״ד(2), פ״ט ה״ז(4), פ״ט ה״ח(3), פ״ט ה״ט, פ״ט ה״י — 32

שמואל — פ״א ה״ב פ״ב ה״ד, פ״ב ה״ה, פ״ד ה״ב, פ״ד ה״ג(2), פ״ד ה״ה, פ״ד ה״ו, פ״ו ה״א פ״ז ה״א(2), פ״ז ה״ב(2), פ״ט ה״ג, פ״ט ה״ד(2) פ״ט ה״ו, פ״ט ה״ט, פ״ט ה״ט — 20

אסי (רב אסי, תלמיד חבר לרב) — פ״ה ה״ו פ״ו ה״א. — 2

רב כהנא (הראשון) — פ״א ה״ב

רב הונא ; רב חונא — פ״ב ה״ה פ״ד ה״ב, פ״ד ה״ג, (2), פ״ה ה״ג, פ״ה ה״ה, פ״ה ה״ט(2), פ״ו ה״א(2), פ״ז ה״א, פ״ח ה״ה, ה״י(3), פ״ט ה״ג — 16

רב חסדא — פ״א ה״ג, פ״ב ה״ג, פ״ה ה״א, פ״ה ה״ט, (2), פ״ו ה״ו(2), פ״ט ה״ח — 8

רב ירמיה (רב ירמיה בר אבא) — פ״ה ה״ה, פ״ז ה״ב, פ״ט ה״ג, פ״ט ה״ז, פ״ט ה״ט — 5

רב חייא בריה דרב — פ״ה ה״ג

רב חייא בר אשי — פ״ג ה״ד(2)

רב המנונא — פ״ה ה״ו פ״ט ה״ג, פ״ט ה״ז — 3

רב אדא בר אחווא — פ״ח ה״ג, פ״ט ה״ג — 2

רב יהודה — פ״ח ה״ד פ״ח ה״י, פ״ט ה״ז — 3

רב נחמן — פ״ב ה״ג, פ״ה ה״ו, פ״ה ה״ט, פ״ו ה״א, פ״ו ה״ה, פ״ז ה״ו(2), פ״ח ה״י — 8

רב ששת — פ״ז ה״א

רבה בר רב הונא — פ״א ה״ה פ״ז ה״ו — 2

במסכת זו נזכרים ארבעה עשר מקורות בבליים, ולהם מאה ושבע שמועות.

מסכת קדושין ירושלמי מ״ח דפים.

רב — פ״א ה״א(2), פ״א ה״ד(2), פ״א ה״ה, פ״א ה״ו(2), פ״א ה״ז(3) פ״ב ה״א(4), פ״ג ה״ו(2), פ״ג ה״ז(2), פ״ג ה״ח(2), פ״ג ה״יב(3), פ״ד ה״א(3), פ״ד ה״ג פ״ד ה״ד(2), פ״ד ה״ו(3), פ״ד ה״יב(2) — 34

שמואל — פ״א ה״א(2), פ״א ה״ג, פ״א ה״ד — פ״א ה״ה(2), פ״ב ה״א(2), פ״ג ה״ז(2), פ״ג ה״ח(3), פ״ג ה״יג, פ״ד ה״א — 15

איסי (רב אסי הראשון) — פ״ג ה״ז פ״ג ה״ח — 2

רב הונא — פ״א ה״ב פ״א ה״ד(2), פ״א

ה״ה(2), פ״א ה״ו, פ״ג ה״ז, פ״ג ה״יא, פ״ד ה״א(2) פ״ד ה״ז — 11

רב חמא בר גוריא — פ״ג הי״ב.

רב המנונא — פ״א ה״ו, פ״א ה״ז, פ״ד ה״ו — 3

רב אדא בר אחווא — פ״א ה״ו, פ״א ה״ז, פ״ב ה״א, פ״ד ה״ו — 4

רב חסדא — פ״א ה״ד, פ״א ה״ה, פ״ד ה״ב — 3

מר עוקבא — פ״ג ה״ח

רב יהודה — פ״א ה״ג, פ״א ה״ד(7), פ״ב ה״ו, פ״ד ה״ג — 10

רב חייא בר אשי — פ״א ה״ד

חיא בר רב — פ״ד ה״ד

רב נחמן — פ״ד ה״א (2)

רב ששת — פ״א ה״ז, פ״ג ה״ח — 2

תצן אמרין — פ״א ה״ה

במסכת זו חמשה עשר מקורות בבליים, ובשמם נמסרו תשעים ושתים שמועות.

מסכת בבא בתרא, תלמוד בבלי קע״ו דפים.

ר׳ חנינא — ט:, כד., כה:, כו., נח:, עה, צח:, קכו:, קל:, קלב., קמג:, קמד., קמד:, קמה:, קס., קסא:, קסד. — 17

ר׳ ינאי— יא: יד. ס., פד:, קיא., קיג., קכז., קמה:, קנד: — 9

דבי ר׳ ינאי — כט. נט. — 2

ר׳ אושעיא — כה.

חזקיה — קסג.

זעירי — פז.

ר׳ יהושע בן לוי — ד., ט:, כה:, צו.(2), קטז.(3), קמה:, קמו. — 10

ר׳ יוחנן — ג.(3), ז:(3), ח.(2), ח:, י.(2), יא.(2), יא:, יב., יב:, יד., טו:(3), טז., טז:(3), כז:(2), כח., לט.(2), לט:, מו:(2), מז.(2), נא: נג.(2), נה.(2), נז:(2) ס., ס:(2), סז:, סט., עד., עד:(3), עה.(4), עה:(2), פ., פב.(3), פד:(2), פה.(2) פה: צ: צא., צא:(4), צו., צז., צט.(3), קא., קג., קז., קי., קיג., קיד:, קטו., קטז:(3), קכ:, קכא., קכז:, קכח:, קכט.(2), קל:, קלד:, קלה.(2), קלו:(2) קלז.(2), קלט., קמא., קמב:, קמג., קמה:, קנד., קנד:, קס:, קסא:, קסג:, קעא: קעד. קעה:, קעו.(3) — 116

ריש לקיש. — ה. ז:, יד:, טז:, כז:, לו., לט:, ס:(2), סג., סד., עב:, פה., פה:, פח:, קכט., קלו:(2), קמח. קנד., קנד:, קעא:, קעה:, — 24

ר׳ יצחק — ט: עד: צא.(2), קג., קעג:, קעד. — 9

ר׳ אסי — ג.(2) ח.(2), ט.(2), יח.(2), נג.(2), נה., נו., נט:, פד:, קל:, קמ:, קמד: — 17

ר׳ אמי — י: יד. לג:, נט., ס., קכ., קכו:, קכז., קל: — 9

ר׳ אלעזר — ג. ז:(2), ט.(3), ט: ,י., נא:, נג:, עה:, פ:, פב., פז., צא:(2), צט.(2), ק., קו:, קט:, קכב:, קכג, קכד:, קכט., קלה:, קנ., קנב., קנד:, קסה:(2), קעו. — 33

ר׳ זירא — כד., לז:, נט., פא:, פב:, פד:, קלז., קמז., קנד:, קנה., קנח: — 11

ר׳ חייא בר אבא — י., לט., נז:, סט., פב., קג.(2), קז., קכג, קלה. — 10

ר׳ יוסי בר׳ חנינא — טו: כב:, כד:, נ., סו., פ., פא:, צ:, צז:, צח., ק., קא., קט:, קיח:, קלב:, קלט: — 16

ר׳ אבהו — י:(2) לג:, נא:, סח:, עג., קכז:, קכח.(2), קכח:(3), קל: קמ. קע.(2), קנא: — 17

ר' תמא בר חנינא — עה., קכ., קכג.; — 3
ר' יצחק נפחא — קמב.; קע. — 2
ר' חנינא בר פפי — קמב.; קעא: — 2
ר' שמואל בר נחמני — טו. טו.; עה., עז.; קכג., קכג.; — 6
ר' אבדימי דמן חיפה — יב:
ר' יהודה נשיאה — ז: קיא. — 2
ר' ירמיה — כג: סט., פג.:(2), קג., קיט.; קמ., קמב.; קמד., קסד., קסד.; קסה.; קעג. — 13
ר' פדת — קעא.
ר' זריקא — קל:
ר' שמלאי — קיא., קנח.
ר' שבתי — קסג.
ר' אלישע — נה., נט., סז., קמד.; קנח.; קעא: — 6
ר' אבין — נה., קמב:
ר' מיישא — קמב:
ר' אבינא — קע.
ר' אבא בר ממל — נט., סז.; קלה: — 3
ר' יהודה בן אחותו של ר' יוסי בר' חנינא — קלט.

במסכת זו מוזכרים שלשים וארבעה מקורות ארץ־ישראליים. והם כוללים שלש מאות חמשים ושתים שמועות.

רשימות אלו ואחרות, מגלות שני קוים אופיניים, החוזרים בכל אחת מהן.

1). המספר המועט באופן יחסי של חכמי בבל המוזכרים בתלמוד ירושלמי, לעומת מספר חכמי ארץ ישראל המוזכרים בתלמוד הבבלי.

אפשר היה לצפות מראש לתופעה זו, כי התלמוד הבבלי, מאחר שנעשתה בו עבודת עריכה מאוחרת, במיוחד בידי רבנן סבוראי, יש בו ממילא קטעים רבים שאינם מתיחסים לשמות חכמים, אלא מובא בהם משא ומתן הלכתי בדרך סתמית. מה שאין כן בתלמוד הירושלמי שרובו ככולו רשימות קטועות כמעט של דברי חכמים. אפשר לומר על כן כסיכום משוער כי בתלמוד הבבלי מובאות דעותיהם של חכמי ארץ ישראל לפחות פי שתים ממספר המובאות הבבליות בתלמוד הירושלמי. להלן נראה עוד שיש מקום רב לתמוה על יחס זה.

2). החכמים הבבליים המובאים בתלמוד הירושלמי מרוכזים בעיקר בתקופת רב ושמואל ותלמידיהם. חכמים מאוחרים יותר (בדור שלישי) מובאים אך מעטים מאד, ובדור הרביעי למעשה אין כל מובאה מחכמי הדור בבבל, שתובא במפורש בתלמוד הירושלמי.

כמו כן גם המובאות מחכמי ארץ ישראל בתלמוד הבבלי, אף שהן עשירות מאד מחומר מתקופת ר' יוחנן ותלמידיו ותלמידי תלמידיו בדורות אחרונים אין כמעט זכר לדברי חכמי ארץ ישראל, אף על פי שהם מופיעים ובולטים במדה מרובה בתלמוד הירושלמי.

שתי התופעות הללו האופיניות למעשה לכל התלמוד הבבלי והירושלמי צריכות עיון ולמוד.

את העובדה שחכמי ארץ ישראל מופיעים הרבה יותר בתלמוד הבבלי, מאשר חכמי בבל בתלמוד הירושלמי, אפשר היה להסביר לכאורה בכך שהיה זרם חכמים מתמיד שזרם מארץ ישראל לבבל והביא עמו את תורת הארץ. אך הרי העובדות ההסטוריות היו לא רק שונות אלא ממש הפוכות. חכמי בבל, תלמידי רב ושמואל ותלמידי תלמידיהם ודורות אחרים נהרו לארץ ישראל. זעירי, ר' אלעזר, ר' אסי, ר' אמי, ר' חייא בר אבא, ר' זירא, ר' זכאי, ר' אילעא (הילא, לא אילא שבירושלמי) ר' אבא, ר' ירמיה, ר' אבינא ועוד רבים באו מבבל על מנת להשתקע בארץ ישראל. רובם היו חכמים בולטים גם בבבל ודברי תורתם של חכמי בבל היו שגורים בפיהם. ולמרות כל זאת רשומם של חכמי בבל בתלמוד הירושלמי הוא קלוש.

ומאידך גיסא, מעולם לא היה זרם כה גדול של חכמי ארץ ישראל שנהרו לבבל. ויתר על כן, כאנשים לעצמם לא נחשבו שליחי הארץ או היודים לבבל (ברכות מ"ז. ע"א) גדולים יותר מחכמי בבל באותם דורות. גם רבה בר בר חנה, גם רבין וגם רב דימי, ואפילו עולא לא היו חכמים בולטים בארץ ישראל ואף בבבל מצאו את מקומם בשורה השניה של החכמים.

משום כך נראה כי מעוט הזכרתם של חכמי בבל בארץ ישראל אינו נובע מחוסר ידיעות ומוסרים של תורת בבל בארץ, אלא שגורמים אחרים גרמו לכך.

גם אם נסביר איכשהו את מעוטן של השמועות הבבליות בארץ ישראל תתבלט העובדה הנוספת המשותפת לכל המקורות: העדרם של דורות שלמים לחלוטין או לגמרי לחלוטין מן התלמוד הירושלמי. רב יוסף נזכר לעתים נדירות ביותר. ספק אם נזכר שם בכלל רבה בן דורו. ואילו בחכמי הדור הרביעי למעשה אין אף אחד מהם מוזכר. העובדה שכנראה מוזכר פעם אחת רבא (בתור ר' אבא בר יוסף, בביצה פ"א ה"ג) אינה משנה את הרושם הברור שחכמים אלה שהם יסודו ומרכזו של התלמוד הבבלי, אינם מופיעים בתלמוד הירושלמי.

וגם בבעיה זו אין סדר הדורות מסייע לפתור את השאלה. גם אם נקדים את הדורות בתלמוד הירושלמי ככל שנקדים (כגון אם נקבל את דעותיו של ריי"א הלוי בבעיה זו, ונקדים את זמן הדורות האחרונים של התלמוד הירושלמי כמעט עד לדור אביי ורבא — מה שאינו נראה מן החומר הקיים) לא תפתר

השאלה כל צרכה. כל שכן אם נקבל את הדעה, שחתימתו של התלמוד הירושלמי היתה כמעט בדורו של רב אשי (כמו שסבור ר״ז פרנקל ב„מבוא הירושלמי״) ודאי שהדבר לא יהא מובן. כי למשל ר׳ זירא הכיר רבים מחכמי בבל, ויכול היה להביא מדבריהם יותר. מצויות בתלמוד הבבלי כמה שיחות של ר׳ זירא עם רבה, ואפילו עם רבא (אמר לו רבא לר׳ זירא — בבא בתרא יד.) וכמה פעמים מובאות גם שיחותיו עם אביי במשא ומתן בהלכה. (למשל: גטין מ״ג ע״ב. גטין עא ע״א ועוד). גם אם נניח כי ר׳ זירא לא החשיב לא את אביי ולא את רבא, (אף שבהמשא והמתן במקומות הללו הוא כמעט בין שוים, ולאו דוקא כדברי תלמידים קטנים אל רבם) הרי היה מקום לשים לב הן לדברי רב יוסף והן לדבריו של רבה, ואף על פי כן אין לנו במקורות התלמוד בירושלמי כמעט כל זכר אף אחד מהם. וכמו כן בנוגע לר׳ ירמיה, שהוא כנראה בן דורו הצעיר של רבא, מובא אפילו מקרה בו מעיר ר׳ ירמיה על דבריו של רבינא (זבחים ס׳ ע״ב). וזה למרות שהיתה דרך התקשרות בינו לבין חכמי בבל בדור מאוחר יותר (גם על ידי חזרתו של רבין, לפחות פעם אחת לארץ ישראל כפי המסופר בזבחים ס׳ ע״ב ובבכורות כה: ועוד).

לא פחות מזה תמוה חסרונם של חכמי ארץ ישראל המאוחרים מן התלמוד הבבלי. לאחר שפקדו גזרות שמד את ארץ ישראל ברחו רבים מחכמיה לבבל, ואף על פי כן כאילו לא הביאו עמם מתורת ארץ ישראל כלל. למשל ר׳ אבא הארץ־ישראלי מצוי לפני רב אשי (בבא בתרא קמ״ז ע״א. שם קמ״ח ע״א), אך משום מה אין רב אשי מביא דברי חכמי ארץ ישראל?

ר׳ יונה, ר׳ מנא, ר׳ יוסי, ר׳ חזקיה המופיעים פעמים רבות כל כך בירושלמי, אינם מופיעים כלל בבבלי, ואף אם נזכר אחד מהם פה ושם, הרי כפי שמעידות הרשימות דלעיל זהו מקרה מבודד שאינו יכול ללמד על הכלל.

כמדומה שכל הדברים מובילים למסקנה אחת: ההתעלמות בתלמוד הירושלמי מחכמי בבל שאחרי רב נחמן ורב ששת, וכן ההתעלמות בתלמוד הבבלי מחכמי ארץ ישראל שאחרי ר׳ ירמיה, ולא ניתוק קשרים גרם לזה, תורתם של חכמים אלה לא הובאה לא משום שלא היתה ידועה, אלא סיבות אחרות כנראה גרמו להתעלמות גמורה, או כמעט גמורה, ממנה.

ההבדלים המרובים במבנה ובשיטה בין התלמוד הבבלי והירושלמי, יוחסו במדה רבה לחפזון ולחוסר עריכה שלמה של הירושלמי כפי שנעשתה בבבלי. אולם, ללא ספק קיים היה בכל התקופות, אף בתקופת הזוהר של תורת ארץ ישראל, שוני מהותי בין השיטות. ויסודו של ההבדל היה ביחס ובגישה

אל הפלפול, בעוד שבבבל היה הפלפול השיטה המקובלת, וכל תלמודה של בבל מבוסס על יצירת השערות מסוגים שונים, בניה והריסה של סברות, הרי התלמוד הירושלמי הוא פשוט בהרבה, ללא נסיונות ליישר וליישב סתירות או להקשות ממקומות שיש ושאין להקשות עליהם. ועל נושא זה נאמר: „נועם — אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שמנעימים זה לזה בהלכה; חובלים — אלו תלמידי חכמים שבבל שמחבלים זה לזה בהלכה״ (סנהדרין כ״ד ע״א). ניגוד זה בין השיטות לא היה ניכר מתחילה, מהרבה טעמים. ראשית, היו ראשוני האמוראים החשובים של בבל, רב ושמואל, תלמידי ארץ ישראל אשר בה קבלו תורה, יחד עם ר׳ יוחנן ובני ר׳ חייא. וממילא לא יתכן שיהיו הבדלים כה גדולים ביניהם. ושנית, התפתחות זו של שיטות מנוגדות צריכה זמן מרובה כדי שתתגלה בשלמות, ולכן עם הזמן גדל והלך הפירוד בין השיטות.

תהליך זה ניכר בבהירות יתרה בארץ ישראל. מדור לדור גדל והלך המרחק, ועמו היחס השלילי כלפי בבל, תלמודה של בבל ושיטת הלמוד הבבלית.

חכמי ארץ ישראל, ובמיוחד חכמי בבל שעלו לארץ, מגלים מדור לדור נטיה גוברת לזלזול בתורת בבל. ואם בדורות ראשונים יש כאן רק ניגוד קל של טעמים שונים, הרי הוא מגיע במשך הזמן לניגוד גמור. יחסי נגוד בין ארץ־ישראליים ובבליים מופיעים עוד בתקופת המשנה. אולם כאשר הם מופיעים בתקופה זו הריהם בטוי של חכוך רגיל בין אנשים ממוצא שונה. וה שבא לנסות את סבלנותו של הלל אינו שוכח להכניס בדבריו עקיצה כנגד הבבליים, שהלל מקבל אותה בסבלנות, ואפילו מודה בכך שראשיהם של הבבליים סגלגלים מפני שאין להם חיות פקחות (שבת ל״א ע״א). את הבבליים מציירים כאנשים גסים, זוללים ועמי הארץ (יומא ס״ז ע״ב. מנחות צ״ט ע״ב), ויש שמעיר: „לא בבליים הם אלא אלכסנדריים, ומתוך ששונאים את הבבליים קוראים אותם על שם בבליים״ (מנחות ק׳ ע״א.) אבל זו מבוססת היתה בעיקר על הבדלי סגנון (כעין הדוגמא בנדרים ס״ו ע״ב) ודומה לה בין בני יהודה לבני הגליל (ערובין נ״ד ע״א וע״ב). אך יחס זה עצמו לא מנע את בני ארץ ישראל מלתת את הכבוד הראוי לחכמי בבל. וכך אמר ריש לקיש: „בתחילה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה. חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה. חזרה ונשתכחה עלו ר׳ חייא ובניו ויסדוה״ (סוכה כ׳ ע״א). ואכן, תקופת ר׳ יוחנן וריש לקיש היא כנראה תקופת המעבר ביחסים בין בבל וארץ ישראל. ר׳ יוחנן עצמו עדיין רואה בחכמי בבל רב ושמואל את רבותיו (חולין קלז ע״ב, שם צ״ה ע״ב) ולמרות נסיונות להקל בכבודם הריהו נשאר בגדר תלמיד לגביהם. ומשום כך גם הערכתו הכללית של ר׳ יוחנן לתורת בבל חיובית

היא, אף באמרו: „בבל — בלולה במקרא, בלולה במשנה בלולה בתלמוד" (סנהדרין כ"ד ע"ב).

אולם בדור תלמידיו של ר' יוחנן הולכת ומתחזקת מגמה של זלזול בבבל, אפילו מצד חכמים שבאו הם עצמם משם, ואף על פי שר' יוחנן עצמו איננו סבור כן, תלמידיו משפילים את ערכה של בבל. הארה יפה לענין זה מוצאים אנו בספור על ר' חייא בר אבא ור' אסי שישבו לפני ר' יוחנן כשהתנמנם ועסקו בבעיה. שאל ר' חייא בר אבא לר' יוסי: „מפני מה עופות שבבבל שמנים? א"ל: כלך למדבר עזה וארא שמנים מהם. מפני מה מועדים שבבבל שמחים? מפני שהן עניים. מפני מה תלמידי חכמים שבבל מצוינים? — משום שאינם בני תורה וכו'". חייא בר אבא ור' אסי שניהם בבליים, ולעומת זאת: „איתער בהו ר' יוחנן... מפני מה עופות שבבבל שמנים — מפני שגלו... מפני מה מועדים שבבבל שמחים — מפני שלא היו באותה קללה „והשבתי כל משושה וגו'... מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצוינים — לפי שאינן בני מקומן..." (שבת קמ"ה ע"ב). הרי שר' יוחנן מוצא מקום לדרוש לשבח את הדברים המיוחדים לבבל.

יש לשער איפוא כי בשל השפעתם של ר' יוחנן וריש לקיש, למדו גם בבתי המדרש שבארץ ישראל את תורתה של בבל, ולכן חכמי בבל שהיו בערך בני דורו של ר' יוחנן מוזכרים בתלמוד הירושלמי במדה מרובה.

אולם עם מותו של ר' יוחנן, היו חכמי ארץ ישראל כנראה בדעה שלילית כנגד התלמוד הבבלי והקשרים עם בבל וקבלת דברי התורה המתחדשים בישיבות בבל נעשו רופפים. גברה הנטיה לבוז לבבל ולהתעלם ממנה. עולא כשבא לבבל אמר: „כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מיטרייהו", או: „בבלאי לא עסקי באורייתא" (תענית ט' ע"א). וכאשר מביעים ר' זירא ור' ירמיה (שגם שניהם בבלים) את דעתם על בני ארצם הם אומרים: „בבלאי טפשאי משום דיתבו בארעא דמחשכא אמרו שמעתתא דמחשכן" (פסחים ל"ד ע"ב; בכורות כ"ה ע"ב; יומא נ"ז ע"א; זבחים ס' ע"ב; כתובות ע"ה ע"א). ור' ירמיה אף מסכים „במחשכים הושיבני כמתי עולם — זה תלמודה של בבל".

אמנם בתלמוד הירושלמי אין דברי גנאי חריפים כאלה נזכרים, בהתאם למסורת הארץ־ישראלית הנוחה, אולם הקו שנקטו הוא פחות או יותר הקו שנקט בו ר' זירא. „ר' זירא כי סליק לארעא דישראל יתיב מאה תעניתא דלישתכח גמרא בבלאה מיניה כי היכי דלא נטרדיה" (בבא מציעא פ"ה ע"א). וכדי שלא להטרד בתלמוד הבבלי לא הזכירו את תורת חכמי בבל ולא דנו בה. תורת

ארץ ישראל פנתה אפוא בכוון אחר לגמרי. מתוך התעלמות מכוונת מחכמי בבל ומדרכם.

בעוד שבארץ ישראל היתה הסתייגות מבבל ומתורתה, בבל קבלה בכל לב את תורת הארץ. לא רק רב ושמואל שנסעו לארץ ישראל לקבל בה תורה, אלא גם אלה שלא היו בארץ קיבלו אותה ואת תורתה בהערצה. וכדי לשכנע שיקבלו את דבריו היה רבה צריך רק לומר להם „אתיא איגרתא ממערבא" (שבת קט"ו ע"א), ובכל מקום שהיו בעיות שלא יכלו לפתרן פנו לשם, גם במינוי ראשי הישיבות בבבל (הוריות יד ע"ב).

אביי מקבל בפשטות כי „חד מינייהו עדיף כתרי מינן". ואף שרבא מוסיף (אולי במשהו אירוניה): „וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא ר' ירמיה כי הוה הכא לא ידע מאי קאמרי רבנן, כי סליק להתם קרי לן בבלאי טפשאי" (כתובות עה, א) הרי בכל זאת מקבל אף הוא בהכנעה את דברי התוכחה הללו, כנראה במקום אחר (בכורות כ"ה ע"ב).

ומשום כך רב הוא מספר המובאות של חכמי ארץ ישראל, ובפרט של ר' יוחנן בתלמוד הבבלי, עד שהם מגיעים לחלק ניכר מאד (כשליש ולעתים יותר מזה) בין החכמים המוכרים בתלמוד הבבלי. ובגלל הניתוק מרצון של חכמי ארץ ישראל מתורת בבל, ניתק ממילא המגע. וגם דברי תורה שנמסרו בשם חכמי הארץ לא השתלבו בכלל היצירה של התלמוד הבבלי. משום כך רואים אנו שאף מספר מצומצם של חכמי ארץ ישראל מובאים בתלמוד הבבלי, ואף בני דורות מאוחרים, הרי אחרי ר' ירמיה אין חכם ארץ ישראלי שדברי תורתו יופיעו בהבלטה בבבלי (גם אם דבריו מופיעים הרבה מאד בתלמוד הירושלמי). וגם במקרים שחכמי ארץ ישראל המאוחרים נזכרים, הרי זה בדרך כלל בדברי אגדה, שבהם היה תמיד יותר קשר בין דעות שונות, וגם לא היתה הקפדה מיוחדת על שיטה מצומצמת מסוימת.

משום כך, אף על פי שיש בתלמוד הבבלי דברי שבח לגדולתו של ר' יונה (תענית כג ע"ב) למופתים שעשה (שם) הרי אין מביאים בכל זאת דברי תורה מרובים בשמו, וכמובן לא בשם בנו ר' מנא (מני) אף ששניהם מן הדמויות הבולטות בירושלמי. הסיבה היא ברורה. השיטות בלמוד נעשו כה נבדלות עד שלא היה עוד מקום להשתמש בדברי תורה ממרכז אחד לשם תוספת למוד במרכז האחר. הכבוד כלפי ארץ ישראל ותורתה נשאר — אך לא היתה עוד משמעות מעשית לכך. ולכן ר' אבא בשבתו לפני רב אשי כמו גם אחרים מחכמי ארץ ישראל לא יכלו להעביר את תלמוד ארץ ישראל לבבל.

בסכומם של דברים: נהיתוק בין בבל לארץ ישראל הבולט הן בשיטת הלמוד והן בדברי החכמים ובשמועותיהם (כפי שהובאו לעיל) יש לפרשו לא כתוצאה של העדר קומוניקציה אלא כניתוק מתוך רצון. לאמור: חכמי ארץ ישראל מתוך התנגדות לשיטת הלמוד הבבלית הפסיקו מדור מסוים ואילך להביא אותה בדיוני בית המדרש ולהתחשב בה. ודבר זה הביא מצדו בהכרח התפתחות דומה (אף כי מאוחרת יותר) בתלמוד הבבלי. וניתוק זה הוא הגורם היסודי להבדלים העמוקים בין שני התלמודים, שיש לראותם בעיקר כתוצאה של הבדלי שיטות ודרכים.